

Слободан Анђелковић*

*Факултет за међународну политику и безбедност,
Универзитет УНИОН – Никола Тесла*

Виолета Раиковић Таловић**

*Факултет за међународну политику и безбедност,
Универзитет УНИОН – Никола Тесла*

ГОВОР МРЖЊЕ КАО ОБЛИК ПОЛИТИЧКОГ НАСИЉА

Временом мрзимо оно чега се најчешће плашимо
Вилијам Шекспир

Сажетак

Предмет анализе рада је одређење говора мржње и његова класификација као облика политичког насиља, где је посебна пажња поклоњена дефинисању појма у односу на критеријуме сложености и начина вршења насиља. Узимајући у обзир општу особеност везану за коришћење насиља у политици, где свака његова употреба, а посебно злоупотреба, изазива код грађана негодовање и представља непопуларну меру манифестације силе, говор мржње данас има ултимативно негативну конотацију. Додатну стигматизацију дугује повезаношћу са нацистичком пропагандом и антиподским ставом у односу на демократске вредности, којим се шири дискриминација, нетрпељивост, мржња и позива на насиље према појединцу или групи који се по одређеним карактеристикама разликују од већине и водећег друштвеног културолошког усмерења. Аутори износе ставове о кључним друштвеним односима и карактеристикама употребе насиља у политици, као битним факторима за појаву говора мржње.

Кључне речи: говор мржње, политичко насиље, дискриминација, људска права, злочин из мржње, друштвене групе, медији

* andjelkovic.dj@gmail.com

** violeta-talovich@mail.ru

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Најчешће мотиве за дискриминацију (значење појма креће се у дијапазону од недостатка до неправде¹), која потом рађа нетрпељивост, мржњу и насиље, проналазимо у националној, верској, сексуалној или политичкој опредељености, односно, припадности. Па иако се наизглед само један сегмент говора мржње односи директно на политичку опредељеност жртве, према којој је говор мржње и усмерен, општа политичка конотација мотива га опредељује као политичко насиље. На исти начин као што се религиозни циљеви појединих терористичких група могу подвести под политичке, тако и говор мржње, ма према ком појединцу или групи био усмерен, представља изражавање екстремних политичких ставова, односно, вид политичког екстремизма.

Иако се за говор мржње може рећи да је манифест савременог доба, засигурно је да су такве појаве постојале и много раније, али нису у датим друштвеним околностима окарактерисане као погрешне, па самим тиме и као недозвољене. Поређења ради, Димитријевић наводи да је кроз векове била позната пракса да победници у рату у потпуности уништавају непријатеља, укључујући ту и масовна убиства жена и деце. Такво поступање било је опште прихваћено, те геноцид као појам, а посебно ка кривично дело, није ни постојао.² Прво кривично дело из делокруга говора мржње, које је као такво процесуирано и резултирало (чак смртном) пресудом, представља случај Јулијуса Штрајхера, 1946. године.³ Овај догађај је, поред развоја комуникација и настанка мас медија, кључан за обликовање говора мржње каквог данас познајемо.

Говор мржње се најчешће емитује путем телевизије, у новинама, на трибинама и демонстрацијама, путем графита, а чини се, посебан замајац добија развојем интернета и појавом друштвених мрежа. Сајбер простор је постао толико велик да је тешко држати под контролом и надгледати више милијарди корисничких налога, сајтова, блогова и форума. Иако савремено друштво улаже напоре да ограничи његову експанзију, чини се да говор мржње има

1) Janet Radcliffe Richards, J. R. Lucas, "Discrimination", *Aristotelian Society Supplementary Volume*, Vol. 59, Issue 1, Oxford University Press, 1985, стр. 53-83.

2) Војин Димитријевић, *Страховлада – Оглед о људским правима и државном терору*, Пешчаник, Београд, 2016.

3) Штрајхер је био један од виђенијих нациста, који је постао познат као страствени заговорник и покретач антијеврејске пропаганде. Био је издавач новина „Јуришник“ (*Der Stürmer*), које су отворено пропирале и позивале на дискриминацију и насиље против Јевреја. Видети више у: Dennis E. Showalter, "The Politics of Bureaucracy in the Weimar Republic: The Case of Julius Streicher", *German Studies Review*, Vol. 6, No. 1, 1983, стр. 101-118.

значајан утицај у (само)регулисању међусобних односа у друштву. Ова констатација се износи у прилог тези да говор мржње служи као подстрекач и покретач евидентно великог броја политички мотивисаних насилних аката.

На почетку је важно рећи и да говор мржње носи са собом pejоративан предзнак, будући да представља недозвољен начин комуникације и својеврстан антипод демократским вредностима. Тако у праски, онај ко емитује говор мржње то покушава прикрити политичким ставом и приказати га као критику политичког противника. Са друге стране, онај ко жели да се заштити од отворене критике, настоји да свог политичког противника прикаже као неког ко емитује говор мржње. Са тим у вези, мора се правити јасна разлика између говора мржње и права грађана на слободно изражавање, све до оне мере док та комуникација не укључује и дискриминацију било ког појединца или друштвене групе. Тако се наизглед, бранeћи од говора мржње и „штитећи“ елементарна људска права, могу угрозити права на слободу изражавања и промовисање друштвених промена. „Ово треба схватити тако да је право на слободу изражавања увек оштећено забраном говора мржње; можда би најтачније било рећи да су слобода изражавања и говор мржње део истог континуума у којем није могуће повући границу, а да једно не буде ограничено оним другим“.⁴

2. ОДРЕЂЕЊЕ И КЛАСИФИКАЦИЈА ГОВОРА МРЖЊЕ КАО ОБЛИКА ПОЛИТИЧКОГ НАСИЉА

Дискриминација, нетрпељивост, мржња и коначно, насиље, у пракси се често јавља као последица говора мржње, будући да само одређење конкретног вербалног деликта као говора мржње, почива на позивању и подстицању на такво чињење. Тако говор мржње представља објављивање идеја, информација и мишљења којима се подстиче дискриминација, мржња или насиље против лица или групе лица због њиховог припадања или неприпадања некој раси, вери, нацији, етничкој групи, полу или због њихове сексуалне опредељености.⁵ Говор мржње је термин из правне и политичке теорије који се користи да означи вербално чињење и друге симболичне и комуникацијске изразе којима се намерно изражава интензивна аверзија према одређеној групи или појединцу због

4) *Говор мржње у медијима – преглед и анализа случајева у домаћој и међународној пракси*, Републичка радиодифузна агенција, Београд, 2014.

5) Закон о јавном информисању, *Сл. гласник РС*, бр. 43/2003, 61/2005, 71/2009 и 89/2010 – одлука УС и 41/2011. – одлука УС.

припадања тој групи.⁶ Овде је важно истаћи да су група или појединац према коме је говор мржње изражен, најчешће дискриминисани на основу расне, националне, полне, сексуалне, старосне, политичке, етничке или верске припадности или опредељености.

Иако у правној пракси Србије не постоји *lex specialis* који директно третира говор мржње, забрана дискриминације и пропагирање мржње, нетрпељивости и, са тиме повезано, насиље против грађана, обухваћено је већим бројем закона, попут Закона о радиодифузији, Закона о оглашавању или Закона о јавном информисању. То практично значи да не постоји кривично дело „говор мржње“, већ је у питању категорија (група) кривичних дела, које карактерише ширење мржње, дискриминација и позив на насиље против појединаца или друштвених група. У питању је шири опште-правни појам у који се убрајају поменута кривична дела. Негирање Холокауста и сам однос према геноциду различито је перципиран од стране правосудних система широм света, а посебно занимљива компарације Немачког и Америчког приступа проблему, будући да су обе земље оптерећене тешким злочинима против човечности.⁷ У Републици Србији такви деликти забрањени су Кривичним закоником, као кривично дело ширења верске, расне и националне мржње и нетрпељивости.

Многобројност и различитост облика политичког насиља, условили су да класификација облика политичког насиља буде изведена на основу већег броја различитих параметара. Тако је подела политичког насиља могућа по основу садржаја, начину вршења, распрострањености, носиоцима, времену трајања, степену рационалности, правној утемељености или степену сложености.⁸ За предмет овог рада, од посебне важности су критеријуми по основу начина вршења, односно, према степену сложености конкретног дела.

Иако далеко уочљивији, директни облици насиља свакако нису једини видови вршења насиља у сфери политике. Облици политичког насиља попут претње силом, притиска, принуде или психичког злостављања, не укључују директну употребу насиља.⁹

6) Angelo Corlett, Robert Francoscotti, “Foundations of a Theory of Hate Speech”, *The Wayne Law Review*, 48, 2002, стр. 1083.

7) Joachim J. Savelsberg, Ryan D. King, “Institutionalizing Collective Memories of Hate: Law and Law Enforcement in Germany and the United States”, *American Journal of Sociology*, Vol. 111, No. 2, 2005, стр. 579-616.

8) Драган Симеуновић, *Теорија политике – ридер I део*, Наука и друштво, Београд, 2002.

9) Насиље у домену политичког деловања нема исте карактеристике као и насиље у оружаном сукобима. Више о директном и индиректном насиљу у грађанском рату видети на: Laia Balcells, “Continuation of Politics by Two Means: Direct and Indirect Violence in Civil War”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 55, No. 3, Fighting and Voting: Violent Conflict and Electoral Politics, 2011, стр. 397-422.

Заједничка особеност индиректних облика политичког насиља је да изнета претња буде доживљена као стварна, реална и могућа, да би као таква била препозната као насиље.¹⁰ Уколико претња насиљем не постигне жељене ефекте који се очекују у комуникацији са појединцима или друштвеним групама којима је таква „порука“ упућена, онда се прибегава насиљу као коначном средству за остваривање циљева.¹¹ Будући да говор мржње, сам по себи, не подразумева експлицитну употребу насиља, бар не у тренутку њеног настајања (изношењем конкретне писане или изговорене речи), јасно је да се ради о индиректном облику политичког насиља.

Анализирајући критеријум сложености, по претходно поменутој класификацији, у обзир се превасходно узима масовност, односно, број људи укључен у конкретно насиље, као и степен сложености њихових односа по принципу субординације.¹² Говор мржње, поред лица које позива на нетрпељивост, дискриминацију, мржњу или насиље према појединцу или друштвеној групи, обавезно укључује и шири круг људи који подржава ту политику и поступа у складу са њом. Однос између лица које користи говор мржње и друштвене групе која га спроводи у пракси је индиректан. За разлику од бројних студија које описују кохезију криминалне, националне или идеолошке групе у чињењу насиља, где се групни интерес трансформише у групну акцију,¹³ овде је случај другачији. Ради се о појединцима који делују самостално или у групи; ако делују у групи, не морају бити на експлицитан начин међусобно повезани, већ су чешће инспирисани истом поруком (или сличним порукама) и тиме усмерени на урушавање основних људских права других грађана. Стога се, услед великог броја потенцијално укључених лица и сложеност међусобних односа, говор мржње одређује као сложен облик политичког насиља. На основу свега претходно изнетог, говор мржње се може одредити као сложен облик индиректног политичког насиља, где се путем поруке, писаном или изговореном речју, гестом или симболом, позива на мржњу, дискриминацију, увреду, деградацију и насиље према појединцу или друштвеној заједници, најчешће на основу политичке, националне, верске, расне, полне, старосне, сексуалне или друге опредељености или припадности.

10) С тим у вези домаће законодавство препознаје кривично дело *Озбиљна претња*.

11) Радослав Гађиновић, „Појмовно одређење – дефинисање насиља“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, број 4/2008.

12) Примера ради, иако атентат као облик политичког насиља захтева постојање организоване завереничке групе са (релативно) дефинисаном субординацијом налогодаваца и извршиоца, мали број завереника и не постојање комплексних међусобних односа међу њима, сврстава ово дело у основне облике политичког насиља.

13) Roger V. Gould, “Collective Violence and Group Solidarity: Evidence from a Feuding Society”, *American Sociological Review*, Vol. 64, No. 3, 1999, стр. 356-380.

Позив на мржњу, дискриминацију, нетрпељивост и (коначно) насиље према појединцу или друштвеној групи треба разликовати од донекле комплементарних појмова у политичком дискурсу. Са тим у вези веома је важно направити јасну разлику између говора мржње са једне и права на слободу изражавања као и на право да се промовишу друштвене промене, са друге стране. На то упућује и чињеница да је и слобода говора једно од елементарних људских права, те да је линија разграничења између говора мржње и слободе говора деликатна. Слобода говора је оружје против тираније, метод испитивања расположења и осећања људи, као и инструмент за постављање разумних питања и предлога, на које људи могу одговорити и реаговати.¹⁴ Тим пре, што критички идеолошко/политички став, посебно уколико се ради о контраверзном ставу или отвореној критици власти, односно јавних личности, представља легалан вид политичког деловања. Важно је напоменути да претходно изнето важи под условом да се њиме не подстиче мржња, нетолеранција, насиље, да се не величају геноцид, ратни и други злочини. Овде опасност лежи у чињеници да се одређени видови политичког опхођења, који се у другим областима људске делатности сматрају неприхватљивим, у политици толеришу. Тако се негативна (прљава) политичка кампања, која представља неодговорно понашање у политичком маркетингу, заправо избегава у економском маркетингу и сматра се неприхватљивим, чак и недозвољеним.¹⁵

3. ДРУШТВЕНИ ОДНОСИ И УСЛОВИ КОЈИ ДОВОДЕ ДО ГОВОРА МРЖЊЕ

Тешко је замислити једну друштвену заједницу на свету без унутрашњих конфликта или спољних сукоба. У оваквим међусобним односима развијен је култ насиља и веома утицајно културолошко наслеђе сукоба из прошлости, који оптерећују садашње и будуће генерације. Историјски присутна појава, где се политичка моћ, политичко насиље (као начин исказивања и спровођења моћи) и говор мржње (као један од облика политичког насиља), преплићу и међусобно прожимају, упућује на блиску повезаност наведених категорија. Истовремено се тежња за остварењем политичке моћи у друштву често означава као покретач испољавања различитих

14) Max Ascoli, "Freedom of Speech", *The American Scholar*, Vol. 9, No. 1, 1939–1940, стр. 97-110.

15) Александра, Митровић, Петар Матић, „Политичко (анти)рекламирање у изборном процесу 2012. у Србији“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, vol. 36, број 2/2012, стр. 297-315.

облика политички мотивисаног насиља. Будући да се политичка моћ огледа кроз способност носилаца друштвене моћи да политичком активношћу – акцијом, остварују своје интересе и циљеве, оно се, *de facto*, спроводи у дело независно од воље, интереса и циљева других одређених друштвених и политичких група.¹⁶

Било да човекова тежња за моћи произилази из појединчеве инфериорности (Адлер), попут телесне, психичке или социјалне, човек тежи да компензује личне недостатке мултиплицирањем властите моћи. Тако се у основи политичке моћи налази друштвена и економска моћ (Вебер), а пре свега, људска потреба за доминацијом, као предуслов продужења врсте. По Фројду, човек у покушају да доминира, како над природом, тако и над друштвом у целини, испољава пранагон живота (танос). Са друге стране, пренаглашена људска агресија која је честа у политичком насиљу, представља пранагон смрти (тананос). Агресија не би требала да буде научена реакција или стимуланс окружења, већ специфични инстинкт који је човек наследио од својих предака у служби опстанка.¹⁷ Тако Маслов истиче да постоје две врсте агресивности – здрава агресивност као одбрамбени нагон у циљу очувања живота и патолошка (нездрава) агресивност као одраз личне осујећености и неостварености; по Фрому, једна врста агресивности потребна је ради опстанка живота, док се друга врста манифестује кроз деструктивност и окрутност нападача.

Политичко насиље се може посматрати као манифестација политичке моћи појединаца и/или друштвених група, који путем силе као инструмента принуде, спроводе различите видове репресалија над политичким противницима. Важно је истаћи да друштвена моћ почива на различитим основама друштвеног деловања, попут личног, професионалног или институционалног ауторитета, поседовања финансијске моћи (личног богатства или положаја у друштву који омогућава располагање туђим, односно, заједничким средствима), медијске, информационе, искуствене, научне, технолошке моћи и слично.¹⁸ Политичка моћ је део друштвене моћи која даље води порекло од материјалне/финансијске моћи, док се извором материјалне моћи сматра рад.¹⁹ Тако је друштвена

16) Славољуб Милосављевић, *Политичка акција*, Институт за политичке студије, Београд, 1977.

17) Samuel S. Kim, "The Lorenzian Theory of Aggression and Peace Research: A Critique", *Journal of Peace Research*, Vol. 13, No. 4, 1976, стр. 253-276.

18) Драган Симеуновић, *Теорија политике – ридер I део*, нав. дело.

19) По Веберу, на успостављање односа који су довели до настанка капитализма, значајну улогу имала је протестантска радна етика, по којој су напоран рад и посвећеност послу узимани као најузвишеније моралне вредности, и чији је основни циљ била изузетност, а не стварање вишка вредности намењене повећаној потрошњи.

моћ, односно из ње изведена политичка моћ, у нераскидивој вези са политичким насиљем, будући да друштвена и политичка моћ могу у стварности често имати на располагању и државни апарат силе (али не обавезно и искључиво). Такође, онај коме је дата могућност да располаже силом, не мора да се у пракси користити насиљем. Са друге стране, сваки човек који има ту могућност да располаже одређеним апаратом силе, по аутоматизму остварује и одређени друштвени утицај и политичку моћ.²⁰

Такође, чести су и примери, где се употреба драстичног насиља јавља као вид политичке немоћи, односно, немогућност да се одржи постојећи однос у друштву. У таквим случајевима неретко се испољавају најтежи облици политичког насиља, попут масовне тортуре, политичких убистава или терора.²¹ На овај начин се насиљем покушава сакрити стварни однос снага међу актерима у сфери политике, те се из тог разлога, политичко насиље у овом контексту, сагледава као одраз политичке немоћи, односно, немогућности да се политичким путем реши конкретан проблем. У прилогу ове тезе може се сагледати и период неминовног распада Отоманске империје почетком I светског рата, када се Јерменско питање „решавало“ геноцидом. Суштински дугорочни проблем употребе насиља (посебно оне врсте са израженом агресивношћу) у домену политичког деловања је стварање ситуације где нове генерације имају колективно сећање на властите, а притом никакав осећај за туђе жртве. Насиље се наставља без свести о узроку његовог настанка, чиме се улази у тзв. „спиралу насиља“ из које, недорасле политичке елите тешко проналазе излаз.²²

Дискриминација, нетрпељивост, мржња и на крају насиље, које пошиљалац емитује (и на које позива) путем писане или изговорене речи и тиме упућује шире друштвене кругове на „непријатеља“, немају исти ефекат у свим друштвима, као и њиховим различитим епохама и степену развоја. Тако „Мајн кампф“ Адолфа Хитлера, није на исти начин прихваћена, нити је произвела исти ефекат у другим земљама, као што је то био случај у Немачкој након I светског рата. Овде се поставља питање да ли говор мржње ствара специфичне друштвене односе који су погодни за његову примену, или је еруптивно стање у друштву то које утиче на појаву говора мржње.

20) Пример за то су многобројни генерали или командати јединица, који захваљујући датом праву да директно располажу државним апаратом силе, често остварују и значајан друштвени утицај.

21) Димитријевић Војин, *Страховлада – Оглед о људским правим и државном терору*, нав. дело.

22) Илија Кајтез, *Революционарно насиље – химна слободи или апологија зла*, Факултет безбедности и Службени гласник, Београд, 2009.

4. НАЈЧЕШЋИ МАНИФЕСТИ ГОВОРА МРЖЊЕ И ЊЕГОВА КОМУНИКАЦИЈА

Комуникација је важна одредница политичког насиља. Иако се не може поредити са вербалном комуникацијом у сфери друштвених односа, насиље ипак шаље врло јасну и недвосмислену поруку.²³ У случају говора мржње, тај однос је још израженији, будући да је комуникација неопходна како би такав (екстремни) политички став уопште и био емитован.

Тако се може тврдити да без адекватне комуникације, говор мржње се не би могао сматрати актом политичког насиља. Уколико се не манифестује у домену јавног, он не постиже свој ефекат непосредног утицаја/посредног деловања у друштву. Конкретна порука која садржи говор мржње представља битну одредницу овог облика политичког насиља, будући да без писане или изговорене речи, геста или симбола са поруком мржње, нема ни постојања овог дела. Из поменутог разлога, одсуством адекватног медија, којим би се говор мржње пренео, сам деликт не постиже потребан волумен, а тиме ни своју функцију.

Уколико говор мржње остане у домену приватног и личног става, губи саме елементе свог својства. Ипак, човек се као друштвено биће плаши друштвене искључености, те стога тежи да у комуникацији са својим окружењем пронађе подршку за свој став (рад, мишљење, поступке...). Тако страхујући од социјалне изолације, људи перципирају масовно мишљење на начин да усклађују свој став са популарним ставовима, истовремено избегавајући оне непопуларне.²⁴ На тај начин шаље се порука о сопственој ангажованости и вредносним ставовима, чиме се формира својеврсно групно мишљење. Конформизам у овом случају, неретко доводи до толеранције на дискриминацију, а касније и до саме дискриминације, мржње и насиља.

Говор мржње се сматра творевином новог доба, на шта је пресудну улогу имао развој масмедија, распрострањеност интернета и појава друштвених мрежа. Уколико анализирамо акте у којима се вербалним путем говор мржње шири посредством традиционалних медија, увиђамо да најчешће такве поруке преносе радио и телевизија. Ако се изговорен акт говора мржње преноси мимо медија, углавном се користе скупови попут трибина, протеста, демонстрација и друга места масовних окупљања грађана,

23) Насиље се чак користи и као канал комуникације, у односу између човека и животињских врста, као метод дресуре, посебно послушности.

24) Peter John Chen, *Australian Politics in a Digital Age*, ANU Press, Canberra, 2013.

као што су утакмице или концерти. Са друге стране, писани облик ширења говора мржње ван медијских оквира кореспондира путем књига, памфлета, плаката и графита, односно кроз медије, у новинама, на интернет сајтовима и друштвеним мрежама, попут Фејсбука и Твитера.

Говор мржње може бити усмерен у многим правцима, а заједничко за све његове манифестације је да третира индивидуалну људску карактеристику или особеност, која појединца или друштвену групу одваја од других и тиме је чини другачијом. Иако је релативно велики број таквих потенцијалних карактеристика, одређене групе се издвајају као посебно погођене. У Сједињеним Државама, где се праћење злочина из мржње одвија у складу са законским одредбама, даје се увид у најчешће манифесте ове врсте кривичних дела и њихово кретање. Најновији извештај за 2016. годину, који анализира 6.063 инцидента над 7.509 жртвом, указује да је највећи део, чак 58,9% говора мржње, почињено на основу расне/етничке припадности, 21,1% по религијској основи, 16,7% на основу сексуалне оријентације и у мањем проценту, базирано на полном идентитету, полној основи или инвалидитету.²⁵

Религиозни мотиви говора мржње, попут екстремистичких фатви и одобравања тероризма и позива на насиље приказани су на следећи начин: „Постављајте им експлозиве испод аута, у њиховим кућама, свима њима. Ако можете узмите отров неки, ставите им у храну, у пиће. Нека цркну. Нека цркну од муке, од отрова. Убијате их на сваком месту, где год стигнете, по Босни, по Србији, по Санџаку. Ви то можете, Алах ће вам помоћи“ (Салахуди Ал-Босни у видео поруци, 04.06.2015, у говору о неверницима са Балкана). Такође укључује и позив на нетрпељивост и деградацију припадника других вероисповести, попут: „Дакле, драги моји Загрепчани, када се шетате Цвјетним тргом, поготову мајке са децом, припазите да не би неки од тих четничких викара истрчао из цркве и мало, у маниру својих најбољих клања, извео свој крвави пир на нашем најлепшем загребачком тргу“ (Марко Јурич, водитељ емисије Марков трг на Хрватској 31ТВ, 19.01.2016).

Говор мржње је свакако један од најчешћих начина повреде грађанских права ЛБГТ заједнице, који је посебно био заступљен у јавном дискурсу у нашој земљи претходних година, а везано за почетак организовања геј парада. Политичка основа говора мржње напада на политичку опредељеност лица или групе људи који деле исте политичке ставове.

25) Извештај Федералног бироа за истраге САД „Статистика злочина мржње – 2016“, Internet, <https://ucr.fbi.gov/hate-crime/2016>, 04/01/2018.

ЗАКЉУЧАК

Поштовање основних људских права гарантује уједно и одсуство дискриминације било које врсте, као и ширење мржње, нетрпељивости, позива на насиље и само насиље, а са друге стране, захтева право на достојанствен живот. Говор мржње је, разуме се, у опречној вези у односу на наведене вредности, те се његово сузбијање и искључење из јавног дискурса намеће као цивилизацијска обавеза. У периоду након II светског рата посебно јачају друштвени покрети који, изворно противећи се рату, директно или индиректно утичу на подизање свести грађана на ефекте говора мржње и његову, каснију, афирмацију злочина из мржње. Може се са сигурношћу тврдити да је, поред степена цивилизацијског развоја друштва у другој половини XX века, на разоткривање говора мржње, пресудну улогу имало ограничавање људских права припадника јеврејске заједнице, које је кулминирало у годинама које су претходиле, као и током, II светског рата.²⁶

Најчешће се говор мржње везује за неко лично својство одређене друштвене групе и њених припадника, које се као такво, разликује од већине и опште прихваћених вредности. У почетној конотацији – подсмех, затим подозрење које прераста у одбојност, нетрпељивост и коначно мржњу, представљају пуку градацију манифеста синдрома друштвене различитости. У пракси се те различитости уочавају на разним основама, али је за говор мржње карактеристична усмереност према људима другачије етничке, расне, верске, полне, сексуалне, политичке и друге припадности или оријентације.

Који год повод за говор мржње био, он се може сагледати и као изношење крајње екстремних политичких ставова, те се несумњиво сврстава у облике политичког насиља.²⁷ У раду су наведени различити критеријуми класификације, а за говор мржње аутори истичу да је реч о сложеном облику, индиректног политичког насиља. Комплексност односа између емитера поруке мржње и широког аудиторијума коме је порука упућена, као и неретко велики број лица укључених у те односе, чини да се говор мржње дефинише као сложен облик политичког насиља. Начин вршења насиља у овом случају је такав да особа која износи поруке са говором мржње, не врши насиље директно на жртвом. Тиме се, за-

26) Жељко Лазић, „Правни аспекти грађанских и верских слобода јеврејске заједнице на нашим просторима“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, год. 54, бр. 71, 2015, стр. 293-309.

27) Миша Стојадиновић, Виолета Рашковић Таловић, „Изазови развоја демократије у савременом друштву: политичко насиље и теорија (не)праведног рата“, *Српска политичка мисао*, vol. 51, бр. 1/2016, Институт за политичке студије, Београд, 2016.

право, позива потенцијално већи број људи у широј друштвеној заједници на дискриминаторско понашање, те се стога, овај облик политичког насиља детерминише као индиректан.

Неретко се дешава да говор мржње, поред стварања негативног односа према жртвама, њиховог друштвеног делагирања или дискриминације, за последицу има и експлицитне акте насиља. Такво насиље, у дијапазону од мањег физичког насртаја па све до убиства или злочина из мржње ширих размера, може да поприми далекосежне друштвене размере, оне ипак представљају индиректне последице говора мржње.²⁸ У раду се истиче да је поред особе која износи говор мржње, затим друштвене групе којој је порука упућена и лица или групе против које је порука упућена, битан чинилац и комуникација самог акта. Говор мржње може бити изговорен, написан или изражен кроз симбол, гест, песму или на неки други начин, али је кључно да допре до шире јавности, будући да без тога не производи своје ефекте. Канали комуникације такође варирају од традиционалних медија, попут телевизије, радија и штампе, затим манифестације говора мржње на местима окупљања грађана као што су различити скупови, трибине, промоције, политичке демонстрације или спортска борилишта, до савремених комуникација за које су карактеристичне друштвене мреже, блогови и портали. Чини се да је говор мржње посебно неконтролисан на друштвеним мрежама међу којима се истичу Твитер, Фејсбук и Јутјуб, али и други електронски извори имајући у виду величину сајбер простора.

ЛИТЕРАТУРА

Гађинових Радослав, „Појмовно одређење – дефинисање насиља“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, број 4/2008.

Говор мржње у медијима – преглед и анализа случајева у домаћој и међународној пракси, Републичка радиодифузна агенција, Београд, 2014.

Димитријевић Војин, *Страховлада – Оглед о људским правима и државном терору*, Пешчаник, Београд, 2016.

Закон о јавном информисању, *Сл. гласник РС*, бр. 43/2003, 61/2005, 71/2009 и 89/2010 – одлука УС и 41/2011. – одлука УС.

Извештај Федералног бироа за истраге САД „Статистика злочина мржње – 2016“, Internet, <https://ucr.fbi.gov/hate-crime/2016>, 04/01/2018.

28) Dhammika Dharmapala, Richard H. McAdams, “Words That Kill? An Economic Model of the Influence of Speech on Behavior (with Particular Reference to Hate Speech)”, *The Journal of Legal Studies*, Vol. 34, No. 1 2005, стр. 93-136.

- Кајтез Илија, *Революционарно насиље – химна слободи или апологија зла*, Факултет безбедности и Службени гласник, Београд, 2009.
- Лазић Жељко, „Правни аспекти грађанских и верских слобода јеврејске заједнице на нашим просторима“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, год. 54, бр. 71, 2015, стр. 293-309.
- Милосављевић Славољуб, *Политичка акција*, Институт за политичке студије, Београд, 1977.
- Мировић Александра, Матић Петар, „Политичко (анти)рекламирање у изборном процесу 2012. у Србији“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, vol. 36, број 2/2012, стр. 297-315.
- Симеуновић Драган, *Теорија политике – ридер I део*, Наука и друштво, Београд, 2002.
- Стојадиновић Миша, Таловић Рашковић Виолета, „Изазови развоја демократије у савременом друштву: политичко насиље и теорија (не)праведног рата“, *Српска политичка мисао*, vol. 51, бр. 1/2016, Институт за политичке студије, Београд, 2016, стр. 49-64.
- Ascoli Max, “Freedom of Speech”, *The American Scholar*, Vol. 9, No. 1, 1939–1940, стр. 97-110.
- Balcells Laia, “Continuation of Politics by Two Means: Direct and Indirect Violence in Civil War”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 55, No. 3, Fighting and Voting: Violent Conflict and Electoral Politics, 2011, стр. 397-422.
- Chen Peter John, *Australian Politics in a Digital Age*, ANU Press, Canberra, 2013.
- Corlett Angelo, Francescotti Robert, “Foundations of a Theory of Hate Speech”, *The Wayne Law Review*, 48, 2002, стр. 1071-1100.
- Dharmapala Dhammika, McAdams Richard H., “Words That Kill? An Economic Model of the Influence of Speech on Behavior (with Particular Reference to Hate Speech)”, *The Journal of Legal Studies*, Vol. 34, No. 1 2005, стр. 93-136.
- Gould Roger V., “Collective Violence and Group Solidarity: Evidence from a Feuding Society”, *American Sociological Review*, Vol. 64, No. 3, 1999, стр. 356-380.
- Kim Samuel S., “The Lorenzian Theory of Aggression and Peace Research: A Critique”, *Journal of Peace Research*, Vol. 13, No. 4, 1976, стр. 253-276.
- Radcliffe Richards Janet, Lucas J. R., “Discrimination”, *Aristotelian Society Supplementary Volume*, Vol. 59, Issue 1, Oxford University Press, 1985, стр. 53-83.
- Savelsberg Joachim J., King Ryan D., “Institutionalizing Collective Memories of Hate: Law and Law Enforcement in Germany and the United States”, *American Journal of Sociology*, Vol. 111, No. 2, 2005, стр. 579-616.
- Showalter Dennis E., “The Politics of Bureaucracy in the Weimar Republic: The Case of Julius Streicher”, *German Studies Review*, Vol. 6, No. 1, 1983, стр. 101-118.

Slobodan Andjelkovic, Violeta Raskovic Talovic

HATE SPEECH AS A FORM OF POLITICAL VIOLENCE

Resume

According to the conclusions of this paper, hate speech can be defined as a complex and indirect form of political violence. In this case, the complexity refers to the criterion of the number of participants and their mutual relationship, while according to the method of violence, an indirect relationship is apparent between the hate speech broadcasters and the subject against whom the violence is carried out. Hate speech is aimed to provoke intolerance, hate and violence, towards an individual citizen or a group of people, most often due to their ethnical, religious, sexual or political background, and to encourage and confirm such discriminating attitudes. Although just one segment of its common manifestations relates directly to the political views of the victim, hate speech is an expression of extreme political standpoints, and its motives can be defined as political. Predetermination of the victim of hate speech can be found in their specific individual characteristic, singularity or affiliation, as a personal peculiarity of that person or a group. Such characteristics, as a rule, differ from the usual, major and generally accepted social category or value, in other words, the wider culture's main stream. Personal characteristic of a particular person is precisely what is of vital importance for defining hate speech, since the message expressed in hate speech is aimed directly to frighten, insult or degrade on the basis of race, ethnic, religion, language, gender, sexuality, political belief, social origin, or other personal characteristics of an individual.

The genesis of hate speech is more about its recognition as such, rather than its specific occurrence and historical development. Throughout centuries, there has been a socially accepted practice, where the winners in war completely destroyed their enemies, as retribution or a severe kind for a "punishment for defeat". In such circumstances, it is quite certain that hate speech practically existed, but was not condemned. The political ideology of hate-speech broadcasters is not especially significant, since it was practically used both by radical leftists and right-wingers. However, regardless of whether it is a "Jewpig" or "The enemies of the people" (in the case of Holocaust or Stalin's purges), the impression is that hate speech is a second-degree crime. In periods of mass murders and similar cruel crimes, hate speech goes relatively unnoticed. Nevertheless, it is noticeable that uncontrolled hate speech serves as an announcement, that is, an introduction to a crime of much wider proportions.

Keywords: hate speech, political violence, discrimination, human rights, hate crime, social groups, media

* Овај рад је примљен 30. јануара 2018. године, а прихваћен на састанку Редакције 26. јуна 2018. године.